

Het Oekraïne- Referendum College

Mathieu Segers

Beste bezoeker van het Haagsch College

Fijn dat u naar het Oekraïne-Referendum College met Mathieu Segers bent gekomen, in samenwerking met Universiteit Leiden - Governance and Global Affairs.

Over twee dagen mogen we allemaal over het EU-associatieakkoord met Oekraïne stemmen. In dit college zal Mathieu Segers vertellen wat dit akkoord inhoudt en wat de betekenis van dit akkoord is.

Daarbij zal Segers ingaan op de mogelijke positieve en negatieve effecten die dit akkoord kan hebben op zowel de EU als Oekraïne.

Mathieu Segers is Europa-specialist van de Universiteit van Utrecht en schrijver van onder andere de boeken 'Reis naar het continent' (bekroond met de prijs voor het beste politieke boek van 2013) en 'Waagstuk Europa'.

Inhoudelijke goodiebag

Als dank voor uw komst bieden we u in samenwerking met het Montesquieu Instituut, en Repro van der Kamp deze inhoudelijke goodiebag aan. U vindt hierin een aantal interessante artikelen.

Ook blikken we met een aantal foto's terug op het Mauritshuis College met Emilie Gordenker en Het Grote Turkije College met Lily Sprangers.

Agenda Haagsch College

De Haagsch Colleges die u alvast in uw agenda kunt zetten:

Paul Scheffer: Het Grote Vluchtelingen College - 26 april in Perscentrum Nieuwspoor

Meer dan 1 miljoen vluchtelingen kwamen afgelopen jaar naar Europa. En ook nu komen daar nog elke dag duizenden bij. Is deze vluchtelingencrisis nog op te lossen?

Paul Scheffer gaat in zijn Haagsch College in op de manier hoe het vluchtelingenvraagstuk door de EU-landen wordt aangepakt en wat de stroom vluchtelingen zal betekenen voor onze toekomstige samenleving.

Paul Scheffer is migratie-expert en hoogleraar Europese studies aan de Tilburg University.

Mathijs Bouman: Opmars van de robot: massawerkloosheid of luilekkerland? - 6 juni in de Koninklijke Schouwburg

Econoom Mathijs Bouman, onder andere bekend van DWDD, laat in zijn college zien welke gevolgen de robotisering van de economie voor ons heeft. Zitten we straks allemaal werkloos thuis? Of wordt de robot onze beste vriend en hebben we er alleen maar voordeel van?

Vol enthousiasme en met humor neemt Bouman u mee in de wereld van de robots. Welk werk kunnen robots nu al van ons overnemen? En bestelt u uw biertje over 10 jaar in het café bij een robot of nog gewoon bij de barman? Bouman schets aan de hand van economische grafieken en filmpjes van onder andere Boer zoekt Vrouw tot Robin van Persie een beeld van de ontwikkelingen in robotland.

Houdt onze site haagschcollege.nl in de gaten voor de komende colleges. We hopen u de volgende keer weer te begroeten.

De initiatiefnemers van het Haagsch College,
Freek Ewals en Vincent Rietbergen

Oekraïne: EU rest alleen stille en harde diplomatie

Via het Financieele Dagblad

In november 2004 bevestigde de toenmalige bondskanselier Gerhard Schröder tegenover een journalist dat hij Vladimir Poetin beschouwde als een 'loepzuivere democraat'. Dat was opzien barend. En dat is het nog steeds.

Zijn uitspraak werd het symbool van het onvermogen van de Europese Unie om samen sterk te staan tegenover Moskou. De gevolgen daarvan worden in Oekraïne nu duidelijk zichtbaar.

Een paar maanden voor Schröders uitspraak had de gijzeling in een school in Beslan (Noord-Ossetië) geleid tot een bloedbad en een doofpot. Nederland was op dat moment voorzitter van de EU. Minister Bot vroeg om opheldering over de desastreuze afloop van het gijzelingsdrama.

Poetin reageerde woedend en riep de Nederlandse ambassadeur in Moskou op het matje. Schröder hield zijn mond. De Duits-Russische relatie leed niet onder dit Europees-Russische akkefietje.

De Duitse bondskanselier was gefascineerd door grotere zaken. Duitsland was bezig om onder Schröder de schroom van zich af te werpen. Hij noemde het de Duitse weg', waarmee hij zoiets bedoelde als buitenlandse politiek op zakelijke gronden. Onafhankelijker en met minder referenties aan de Duitse geschiedenis. Zo vond hij Poetin.

Schröder en Poetin troffen elkaar in de ongeordende wereld die sinds de val van de Berlijnse muur aan het ontstaan is. De ongecompliceerde manier waarop Schröder Rusland

tegemeet trad, was iets heel nieuws voor Duitsland. Zij leidde tot vergaande samenwerking, vooral op het gebied van gas en geld.

De Duitsers investeerden, de Russen faciliteerden. En Schröder en Poetin sponnen er garen bij. Het is niet toevallig dat Schröder na zijn bondskanselierschap voorzitter werd van het consortium dat de Nord Stream-gaspijpleiding aanlegt door de Oostzee; van Rusland naar Duitsland.

Naast gas levert Nord Stream een cruciaal geopolitiek bijproduct. Als Rusland redenen ziet om de gaskraan naar Oekraïne dicht te draaien, wordt West-Europa door het bestaan van deze Oostzeepijp minder hard getroffen. Door Nord

Europa heeft zichzelf ernstig verzwakt in een regio die cruciaal is voor Europa's eigen toekomst

Stream is Oekraïne voor West-Europa minder belangrijk geworden.

Hier komen we bij een duistere keerzijde van Schröders buitenlandse politiek. Schröders flirts en deals met Poetin hebben de geloofwaardigheid van de EU in de Oost-Europese zone tussen Moskou en Berlijn geen goed gedaan. In bijvoorbeeld Oekraïne en Georgië weet men maar al te goed

wat de geschiedenis leert over Russisch-Duitse innigheid: vroeg of laat worden de 'bloedlanden' van Oost-Europa het kind van de rekening.

Voor hen maakte Schröders gedrag vooral duidelijk dat Duitsland hen niet te hulp zou komen als de Russische militairen weer door de straten mochten lopen. En dat dit ook voor de EU geldt.

Terwijl Poetin er nooit een geheim van heeft gemaakt dat hij terugverlangt naar de grenzen van de Sovjet-Unie.

West-Europa is onbekommerd omgesprongen met deze feiten. Niet alleen Duitsland, maar ook andere landen hielden de bilaterale vriendschapsbanden warm en lieten de vervelende boodschappen aan Poetin over democratie, Tsjetsjenië en Beslan over aan de EU. De reden daarvoor was evident: open handelsrelaties met de Russen boden grote economische voordelen.

Tegelijkertijd startte de EU onderhandelingen over nauwere samenwerking onder meer Oekraïne en Georgië. Maar die waren vooral bedoeld om niet aan discussies over echt lidmaatschap van de EU toe te hoeven komen. Wel werden de idealen van democratie en vrijheid, inclusief wervende filmpjes en workshops van velerlei soort, nijver verspreid en gepassioneerd toegelicht.

Geslaagd buitenlands beleid is iets anders, zo blijkt nu in Oekraïne. Europa heeft zichzelf ernstig verzwakt en dat in een regio die cruciaal is voor Europa's eigen toekomst. De slag lijkt eigenlijk al verloren. In de Oekraïense realiteit van vandaag heeft Europa bitter weinig instrumenten over.

De EU moet nu vooral redden wat er nog te redden valt. Bijvoorbeeld door het verlenen van zo veel mogelijk financiële steun aan Oekraïne en door verlaging van de EU-invoertarieven voor Oekraïense handelsgoederen, die eurocommissaris De Gucht vorige week afkondigde. Verder rest niet veel meer dan stille maar harde diplomatie richting Moskou. Het liefst onder leiding van Duitsland, het enige land dat Poetin economisch echt kan raken. Het is hoopgevend dat Merkel op dat gebied een meer principiële koers vaart dan Schröder.

Mathieu Segers is verbonden aan de afdeling Internationale Betrekkingen van de Universiteit Utrecht.

HAAGSCH COLLEGE

HET GROTE VLUCHTELINGEN COLLEGE

Paul Scheffer: is deze vluchtelingencrisis nog op te lossen?

26 april 2016 @ perscentrum Nieuwspoord
Reserveer nu: haagschcollege.nl

Universiteit
Leiden
Governance and Global Affairs

Stabiliteit en welvaart ter discussie

De posities van Nederlandse politieke partijen over het associatieakkoord met Oekraïne

Simon Otjes

Uit "Het eerste raadgevend referendum" via het Montesqieu Instituut

Abstract

Dit artikel brengt het partijpolitieke debat over het associatieakkoord met Oekraïne vóór het begin van de referendumcampagne in beeld. Het toont dat het debat over het akkoord geenszins slechts langs de lijnen van voor- en tegenstanders van de verdere Europese integratie verloopt. Dit artikel schetst een sociaaleconomische discussie tussen voor- en tegenstanders van globalisering en daarnaast een parallel debat met een geopolitiek karakter dat in de kern gaat over hoe partijen oordelen over de mogelijkheid dat de Europese Unie met haar buitenlandpolitiek stabiliteit, democratie en mensenrechten elders kan beschermen.

Inleiding

Het associatieverdrag met Oekraïne leidde niet tot een brede politieke discussie. In de Eerste en de Tweede Kamer was het verdrag aanvankelijk als hamerstuk aangemerkt. Op aanvraag van de PVV en de SP is goedkeuring in beide Kamers onderwerp geweest van een debat. Dit was echter wel een gecombineerd debatten met vergelijkbare akkoorden met Georgië en Moldavië. Aan deze debatten namen lang niet alle partijen deel en voor veel partijen was het geen *Chefsache*. Er ontstond pas politiek rumoer toen GeenStijl handtekeningen ging verzamelen om het verdrag te laten onderwerpen aan een referendum. Na deze actie 'bruist [het neekamp] van energie'; het ja-kamp oogt volgens journalisten 'futloos' of 'weinig geestdrift[ig]'.¹ Een inventarisatie van de posities van Nederlandse politieke

---

¹ Niemantsverdriet, T. 'Negeren als campagnestrategie' *NRC.next* 30 oktober 2015; Hendriks, F. 'De tamelijke hopeloze positie van het ja-kamp' *De Volkskrant* 3 oktober 2015.

partijen over het associatieakkoord en van de benaderingen die partijen in de debatten hebben gehanteerd, is aan de vooravond van het referendum nuttig omdat hier nog zo weinig over bekend is.

Bovendien is het waardevol omdat het verdrag verschilt van eerdere Europese besluiten die grote aandacht kregen: het verdrag betreft anders dan het Europees Grondwettelijk Verdrag uit 2005 geen verdere overdracht van soevereiniteit; ook betreft het verdrag geen verdere uitbreiding van de Europese Unie. De posities van politieke partijen ten aanzien van zo'n associatieverdrag hoeven niet per sé het traditionele pro-Europese kamp (VVD, D66, GL, PvdA en CDA) van de Eurosceptici (CU, SGP, PVV, SP, PvdD) te scheiden. Bovendien kunnen partijen het thema op een andere manier benaderen: het debat over de Europese Unie betreft vaak de sociaaleconomische voor- en nadelen van een gedeelde markt en munt; maar dit verdrag raakt ook bijvoorbeeld hoe partijen de Nederlandse relatie met Rusland beoordelen.

Posities van Nederlandse partijen over het associatieakkoord met Oekraïne

In de argumentatie van de Nederlandse politieke partijen voor en tegen het akkoord zijn twee lijnen te herkennen. De eerste lijn beziet het verdrag vanuit een perspectief dat vaak gehanteerd wordt om Europese economische integratie aan te bevelen of te bekritisieren: de economische, financiële en sociale kosten en baten voor Nederland. Draagt dit akkoord door het bevorderen van vrijhandel bij aan welvaart in Nederland of komt de Nederlandse werkgelegenheid juist onder druk? Bij de voorstanders spelen Nederlandse ondernemers de hoofdrol. Oekraïne is voor hen een potentiële goudmijn. Het akkoord zal leiden tot meer handel en dus meer welvaart in Nederland; afwijzing is slecht voor de Nederlandse economie. Bij de tegenstanders staat de gewone man in Nederland centraal (als belastingbetaler of als werknemer). Oekraïne is volgens hen een corrupt buitenland. Als het akkoord geratificeerd wordt verliezen Nederlanders hun werk en hun belastinggeld aan Oekraïners. Als het wordt afgewezen houden Nederlanders hun werk en hun geld.

Het conflict tussen sociaaleconomische voor- en tegenstanders van het associatieakkoord lijkt sterk op de tegenstelling tussen winnaars en verliezers van globalisering (Kriesi et al. 2008): de partijen nemen het op

voor verschillende groepen die voordeel hebben van meer globalisering of daar met name nadelen van ondervinden.

In de tweede plaats zijn in de Tweede Kamer partijen die het verdrag wel of niet steunen vanwege de geopolitieke implicaties: draagt het verdrag bij aan stabiliteit in Oekraïne, of brengt het deze juist verder in gevaar? Zal Rusland de ratificatie zien als een provocatie of een teken van kracht? De Europese Unie en de Russische regering zijn de belangrijkste actoren in dit perspectief. Oekraïne is het onderwerp van een potentieel conflict tussen beide. Zowel voor- als tegenstanders stellen waarden als stabiliteit, democratie en mensenrechten centraal. Volgens de tegenstanders daagt de Europese Unie met dit associatieakkoord Poetin uit en kan het conflict zo verder escaleren waarmee democratie en mensenrechten in Oekraïne in gevaar gebracht worden. Als het associatieakkoord niet geratificeerd wordt, wordt deze escalatie voorkomen. Volgens voorstanders moet de Europese Unie juist een grens stellen aan Poetin's expansiedrift om democratie en mensenrechten in Oekraïne te beschermen. Als het associatieakkoord niet geratificeerd wordt, zal Rusland dit zien als een teken van zwakte.

Geopolitieke voor- en tegenstanders hebben allebei het belang van de bevolking van Oekraïne voor ogen. Hun inschatting van de effecten van Europese inmenging in Oekraïne verschilt echter sterk. Aan de ene kant heb je optimistische interventionisten, die denken dat de Europese Unie democratie in Oekraïne kan en moet stimuleren en beschermen, en aan de andere kant heb je pessimistische isolationisten, die denken dat Westerse inmenging in Oost-Europa alleen maar tot verdere escalatie kan leiden. Hier betreft het dus niet zo zeer de traditionele verdeling tussen pro- en anti-Europese partijen maar de verdeling die we in het buitenlandbeleid zien: kiezen partijen voor een actieve opstelling om mensenrechten buiten Nederland te beschermen, of hebben ze meer aarzeling bij actieve inmenging in andere landen?

De geopolitieke en sociaaleconomische argumenten kunnen ook tegenover elkaar worden afgewogen: een discussie tussen geopolitieke voorstanders en sociaaleconomische tegenstanders gaat in essentie om de vraag of het verdrag met name getoetst moet worden aan de positieve gevolgen die verwacht worden voor Oekraïne of op de negatieve gevolgen voor Nederland. Tegenovergesteld gaat de discussie tussen geopolitieke tegenstanders en sociaaleconomische voorstanders om de vraag of

negatieve gevolgen voor Oekraïne opwegen tegen de sociaaleconomische baten voor Nederland.

We zullen de posities van de partijen hierna verkennen. De partijen zijn geordend naar de benadering die zij het meest nadrukkelijk gebruiken. Het is belangrijk op te merken dat voor- en tegenstanders gebruik kunnen maken van verschillende benaderingen en dus niet perfect in deze schematische indeling passen. We kijken hierbij naar de parlementaire debatten over het associatieakkoord. Het CDA heeft aan debatten in de Eerste en Tweede Kamer deelgenomen, als mede aan het debat in het Europees Parlement. De PVV, PvdA, SP en D66 hebben in Eerste en Tweede Kamer bijgedragen aan de goedkeuringsdebatten; de VVD alleen in de Tweede Kamer en het Europees Parlement; GroenLinks alleen in de Eerste Kamer en het Europees Parlement; en de PvdD slechts in het Europees Parlement. Voor de ChristenUnie is gebruik gemaakt van de website van die partij en de SGP is per mail gevraagd om hun argumenten kenbaar te maken. Tabel 1 toont een schematische indeling van partijen en de basisstructuur van de door de partijen gehanteerde benaderingen.

Sociaaleconomische tegenstanders

Er is één tegenstander van het associatieakkoord met Oekraïne die hier met name sociaaleconomische argumenten tegen heeft: de Partij voor de Vrijheid. De PVV is een voorstander van vrijhandel. Zowel in de Eerste als in de Tweede Kamer benadrukken de PVV-woordvoerders dat.² Toch verzet de partij zich tegen het verdrag. De PVV kijkt naar wat het akkoord voor Nederland betekent. Het verdrag is in de ogen van de PVV niet enkel een vrijhandelsverdrag maar het is uitgebreid met onwenselijke elementen, zoals ontwikkelingssamenwerking en versoepeling van de migratieregels.

---

² Handelingen II 2014/15 70-4 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20142015-70-4.html>; Handelingen I 2014/15 37-9 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-ek-20142015-37-9.html>

Tabel 1: Frames in het debat over het associatieakkoord met Oekraïne

Benadering Voor/Tegens- tander	Sociaaleconomisch		Geopolitiek	
	Voorstander	Tegenstander	Voorstander	Tegenstander
Waarde	Welvaart	Welvaart	Stabiliteit Democratie Mensenrech- ten	Stabiliteit Democratie Mensenrecht en
Hoofd- persoon Tegenspeler	Nederlandse ondernemers -	Nederlandse werknemers Buiten- landers	Europese Unie Poetin	Europese Unie Poetin
Oekraïne	Kans	Bedreiging	Een ontluikende democratie	Een regime dat mensenrecht en schendt
Als aangenomen	Nederlandse ondernemers creëren welvaart	Nederlandse werknemers verliezen hun welvaart aan buitenlander	De EU stelt een grens aan Poetin's expansie- drift en bevordert democratie en mensen- rechten in Oekraïne.	De EU daagt Poetin uit en brengt zo de democratie en mensenrecht en in Oekraïne in gevaar.
Als afgewezen	Nederlandse ondernemers creëren minder welvaart	Nederlandse werknemers houden hun welvaart.	Poetin voelt zich in Oekraïne niet langer beperkt door de EU	De EU en Poetin laten elkaar met rust.
Primair gehanteerd door	SGP VVD	PVV	CDA CU D66 GL PvdA	PvdD SP
Secundair gehanteerd door	CU D66 PvdA	PvdD SP	SGP VVD	CDA

Ontwikkelingssamenwerking is de PVV een doorn in het oog, zoals Harm Beertema in de Tweede Kamer vraagt: ‘waarom moeten Nederlandse ondernemers en hardwerkende burgers hun zuurverdiende geld afstaan zodat Brussel hervormingen kan doorvoeren in [Oekraïne] in het kader van onder meer milieu en cultuur?’¹ Dat geld kan volgens Beertema beter besteed worden ‘aan de opbouw van onze eigen rechtsstaat, onze eigen politie en ons eigen onderwijs’.² In de ogen van de PVV is dit een transfer van Nederlandse welvaart naar ‘de randen van Europa’.³ De PVV voelt geen verbondenheid met deze regio, ‘waar corruptie in alle haarvaten van de samenleving zit.’⁴ Tevens is er een versoepeling van het visumvereiste in het verdrag opgenomen. Daarom stelt Beertema: ‘[d]it is de realiteit (...) van de associatieverdragen voor die Nederlandse burger in de lagere inkomensgroepen: verdringing op de arbeidsmarkt door nog meer arbeidsmigranten dan er nu al zijn’.⁵

De argumentatie tegen het verdrag volgt de lijn die de PVV altijd tegen Europese economische integratie inzet. De toetssteen die de PVV hanteert is of Nederland er in de ogen van de partij sociaaleconomisch op vooruitgaat. Ook in discussies over het lidmaatschap van de eurozone en de Europese Unie is dit het perspectief dat de partij hanteert: ‘[o]nze kiezers, dat zijn de slachtoffers van deze gigantische herverdelingsoperatie die de Unie eigenlijk is.’⁶ De PVV heeft een hard-Euroseptische positie: Nederland zou er sociaaleconomisch voordeel van hebben als zij niet langer gebonden is aan bijvoorbeeld Europese begrotingsregels, maar als soevereine staat, net als Zwitserland, een eigen associatieovereenkomst met de Europese Unie heeft en vrij handel kan drijven.

---

¹ Handelingen II 2014/15 70-4

² *ibid.*

³ *ibid.*

⁴ *ibid.*

⁵ Handelingen II 2014/15 71-12 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20142015-71-12.html>

⁶ *ibid.*

Sociaaleconomische voorstanders

De Volkspartij voor Vrijheid en Democratie en Staatkundig Gereformeerde Partij zijn voorstander van het associatieakkoord met Oekraïne en gaan primair uit van het sociaaleconomisch perspectief. Volgens VVD-woordvoerder Han ten Broeke is de associatieovereenkomst ‘een aangeklede vrijhandelsovereenkomst’.⁷ Handel is goed voor Oekraïne: ‘[v]oor alle Oekraïners geldt dat een samenwerkingsovereenkomst met de grootste markt van de wereld, de Europese markt, veel voordelen kan bieden.’⁸ Maar juist ook voor Nederland: ‘Nederland is de tweede investeerder in Oekraïne en de verdieping van de handelsrelatie is dus nadrukkelijk in ons belang.’⁹ De afspraken in het verdrag over de rechtsstaat zorgen voor ‘de voorspelbaarheid en stabiliteit die ondernemers nodig hebben om te kunnen investeren.’¹⁰

Deze benadering sluit naadloos aan bij de opstelling van de VVD over Europese integratie, die door Vollaard en Voerman (2015) gekenmerkt wordt als ‘europragmatisch’. De VVD beziet Europese samenwerking vooral vanuit de bijdrage die deze levert aan de Nederlandse welvaart. Europese integratie is wenselijk zolang deze bijdraagt aan liberalisatie en harmonisatie van de Europese markt, die de handelsmogelijkheden van Nederlandse ondernemers vergroot.

Ten Broeke heeft ook oog voor de geopolitieke argumenten: de ratificatie vindt plaats in de context van ‘oorlog, van het vertrappen van grenzen en van het destabiliseren van internationale orde en veiligheid’.¹¹ Volgens de VVD moet het verdrag niet worden afgewezen vanwege mogelijke Russische reacties: de vraag is, wat Ten Broeke betreft ‘of wij de Russische chantage rondom dit traject accepteren en of wij staan voor de soevereiniteit en de zelfbeschikking van [Oekraïne].’¹² De VVD heeft een grote voorkeur voor economische diplomatie boven militair ingrijpen ‘waar sommige landen groene mannetjes over de grens sturen om landen hun normen op

---

⁷ Handelingen II 2014/15 70-4

⁸ *ibid.*

⁹ *ibid.*

¹⁰ *ibid.*

¹¹ *ibid.*

¹² Handelingen II 2014/15 71-12

te leggen, sturen wij een paar duizend zwart-witte pagina's vol voorschriften die variëren van voedselhygiëne tot zekerheid over intellectueel eigendom.¹³ De SGP heeft niet deelgenomen aan de debatten over het associatieakkoord maar wel vóór gestemd; opvallend want de SGP is traditioneel een tegenstander van verdere verdieping van de Europese Unie. Navraag leert dat de SGP het akkoord met name vanuit een sociaaleconomisch perspectief evalueert: '[a]ssociatieverdragen zijn met name bedoeld om handelsbelemmeringen geleidelijk weg te nemen. Daar heeft de SGP geen bezwaren tegen. Dergelijke verdragen hebben we met tientallen landen over de hele wereld gesloten, ook met landen die nimmer lid van de EU zullen worden.'¹⁴ Maar de partij wil ook democratie en mensenrechten in Oekraïne versterken: '[d]aarnaast wil de EU de buurlanden van Rusland met zachte hand tot democratische en economische hervormingen dwingen. In de tekst zijn daarom ook bepalingen over rechtstaat, mensenrechten en democratie opgenomen.'¹⁵

Geopolitieke tegenstanders

Er zijn twee partijen die hun weerstand tegen het associatieakkoord primair geopolitiek motiveren: de Socialistische Partij en de Partij voor de Dieren. De SP beziet het associatieakkoord met name vanuit 'het internationale getouwtrek tussen de Europese Unie en Rusland om Oekraïne', een 'geopolitieke strijd om invloedssferen.'¹⁶ Volgens SP Tweede Kamerlid Harry van Bommel is Oekraïne een verdeeld land met een oostelijke regio met een Russische oriëntatie en een westelijke regio met een Europese oriëntatie. Een conflict tussen deze regio's ontvlamde over dit associatieakkoord. Van Bommel vreest dat ratificatie van het verdrag bijdraagt aan 'verdeeldheid en mogelijke spanning die leidt tot conflicten (...) aan de grens van Europa, met alle consequenties van dien'.¹⁷ Zeker omdat het akkoord in Oekraïne volgens Van Bommel wordt gezien als een stap richting lidmaatschap van de Europese Unie; een mogelijkheid die het

---

¹³ Handelingen II 2014/15 70-4

¹⁴ Persoonlijke communicatie Henri Krooneman, beleidsmedewerker buitenlandse zaken SGP-Tweede Kamerfractie.

¹⁵ *ibid.*

¹⁶ Handelingen II 2014/15 70-4

¹⁷ Handelingen II 2014/15 71-12

pro-Russische Oosten en het pro-Europese Westen sterk verdeeld. Met dit verdrag draagt de Europese Unie niet bij aan de stabiliteit van de regio maar versterkt het juist de problemen die Oekraïne al heeft. Een Russische tegenreactie, voorspelt Van Bommel, kan een groot effect hebben op de economie van Oekraïne.

In de ogen van de SP is het conflict in die regio geen conflict tussen goed en kwaad. Tiny Kox noemt Rusland in de Eerste Kamer ‘het grootste land van de wereld, dat daar doorgaans een niet prijzenswaardige rol in speelt.’¹⁸ Hij vindt wel dat de Europese Unie moet begrijpen ‘hoe het gedachteproces zich daar ontwikkelt’ en op moet passen het conflict met Rusland niet verder te laten escaleren. Bovendien heeft ook de Oekraïense regering geen schoon blazen in de ogen van Kox; hij spreekt over ‘gruwelijke martelmethodes’ en ‘dagelijks[e] standrechtelijke executies’.¹⁹ Hij verwacht niet dat het akkoord tot een verbetering van de mensenrechten zal leiden: ‘je kunt alles op papier zetten, maar het is de vraag of het in de praktijk ook wordt waargemaakt.’²⁰ Kox wil dat Nederland zich niet verder in het conflict mengt en een realistische buitenlandse politiek bedrijft: ‘idealisme zonder voldoende begrip voor realisme heeft in de buitenlandse politiek vaak voor grote problemen gezorgd’.²¹

In het Kamerdebat over de buitenlandbegroting noemt de SP wel sociaaleconomische argumenten tegen het associatieakkoord: in het bijzonder de problematiek van de vrachtwagenchauffeurs. Deze groep zit volgens Van Bommel ‘niet op dit associatieakkoord te wachten, want zij verwachten dat hun banen op de tocht komen, net zoals dat eerder gebeurde bij landen die lid geworden zijn van de Europese Unie’.²²

Traditioneel verzet de SP zich tegen verdere Europese integratie op wat ‘zacht-Euroscptische’ gronden wordt genoemd (Voerman en Volgaard 2015, p.152). Het beleid van de Europese Unie is voor de socialisten een probleem;

---

¹⁸ Handelingen I 2014/15 37-12 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-ek-20142015-37-12.html>

¹⁹ *ibid.*

²⁰ *ibid.*

²¹ *ibid.*

²² Handelingen II 2015/16 26-5

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/34300%20V/h-tk-20152016-26-5.html>

niet zo zeer het idee om samen te werken. Het neoliberale beleid van de Europese Commissie zou volgens de SP alleen maar de belangen van grote bedrijven dienen (Voerman en Vollaard 2015, p.148). Het verdedigen van de belangen van Nederlandse werknemers is secundair in de argumentatie van de SP tegen associatieakkoord. Dit ondanks het feit dat de SP hoopt tijdens de referendumcampagne ‘dezelfde koorts [te] veroorzaken als in 2005’.²³ Wat veel centraler staat, is de traditionele scepsis die de SP heeft over buitenlandse avonturen. De partij verzette zich tegen bijna al het militair optreden van Nederland in het buitenland: militaire betrokkenheid van Nederland in Kosovo, Afghanistan en Libië kon niet op de goedkeuring van de SP rekenen. In haar programma uit 2010 schreven de socialisten: ‘[d]enken dat we met militair ingrijpen problemen kunnen oplossen, is meestal een grote vergissing die geen levens redt, maar kost’ (SP 2010, p.41). In de betogen van Kox en Van Bommel is een opvatting zichtbaar die als isolationistisch gekenschetst kan worden. De kern hiervan is dat zij het vermogen van Westerse landen om zij het met harde of zachte hand landen op het ‘juiste pad’ te krijgen niet groot achten.

In het Europees Parlement liet de Partij voor de Dieren-Europarlementariër Anja Hazekamp weten waarom zij tegen het associatieverdrag stemde: ‘de houding van de Europese Unie ten opzichte van Oekraïne heeft grote geopolitieke consequenties en dit is in mijn opinie de belangrijkste aanleiding van de escalatie van het conflict in Oekraïne.’²⁴ Wat haar betreft zijn de bescherming van ‘internationale veiligheid, mensenrechten en democratie (...) belangrijker dan kortzichtige handelspolitiek.’²⁵

In het Kamerdebat over de landbouwbegoting benadrukte de PvdD sociaaleconomische aspecten van het verdrag, namelijk de negatieve gevolgen die het kan hebben op de kwaliteit van producten op de Nederlandse markt, in het bijzonder eieren: ‘[w]e hebben in Europa een verbod op legbatterijeieren; inmiddels zijn alle boeren in Nederland omgeschakeld’ terwijl in het ‘associatieverdrag met Oekraïne (...) wordt

---

²³ Niemantsverdriet (2015).

²⁴ European Parliament Minutes 2014/9/16.

[http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-
//EP//TEXT+CRE+20140916+ITEMS+DOC+XML+Vo//EN&language=EN](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20140916+ITEMS+DOC+XML+Vo//EN&language=EN)

²⁵ *ibid.*

vastgelegd dat de legbatterijeieren uit Oekraïne op de Nederlandse markt kunnen komen'.²⁶ Thieme waarschuwt voor oneerlijke concurrentie en zo het 'om zeep helpen van onze pluimveehouderij'.²⁷ Waar de PVV zich zorgen maakt over het effect op de arbeidsmarkt, heeft de PvdD zorgen over de producten die in Nederlandse supermarkten verkocht mogen worden. De Partij voor de Dieren heeft net als de SP een zacht-Euroceptische positie (Voerman en Vollaard 2015, p.173). Tijdens de campagne tegen het Europese Grondwettelijk Verdrag koos de partij het stierenvechten, expliciet getolereerd door dat verdrag, als teken van het dieronvriendelijke karakter van de Europese Unie, nu heeft het legbatterijeieren een dergelijk potentieel.

Geopolitieke voorstanders

De meeste andere partijen hanteren primair een geopolitiek perspectief om voor het associatieakkoord te pleiten.²⁸ D66 is vóór het verdrag: de partij omarmt de vrijhandel, maar ziet ook positieve effecten voor democratisering en de rechtsstaat in Oekraïne, zoals Sjoerdsma stelt: '[w]e sluiten deze akkoorden juist om de internationale orde te verstevigen, om economieën te stimuleren, maar ook om te laten zien dat landen en volkeren zelf hun lot mogen bepalen en dat Rusland geen veto heeft over met wie de Europese Unie samenwerkt'.²⁹ Dat de tegenstanders van het akkoord de verantwoordelijkheid voor het conflict in Oekraïne bij de Europese Unie leggen is volgens Sjoerdsma 'grote onzin'.³⁰ Rusland in de schuldige: 'Poetin [vindt] Oekraïne namelijk geen land. Hij vindt het uiteenvallen van de Sovjet-Unie de grootste tragedie van deze eeuw.'³¹

---

²⁶ Handelingen II 2015/16 32-3

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/behandelddossier/34300-XIII/h-tk-20152016-32-3.html>

²⁷ *ibid.*

²⁸ Dat geldt ook voor de Onafhankelijke Senaatsfractie, de Eerste Kamerfractie gesteund door provinciale partijen, die zich ook haar geluid heeft laten horen in het debat in de Eerste Kamer. Senator Ten Hoeve liet daar weten 'ik geloof dat [Oekraïne] het recht [heeft] deze keuze voor Europa te maken'. Handelingen I 2014/2015 37-9

²⁹ Handelingen II 2014/2015 71-12

³⁰ Handelingen II 2014/2015 70-4

³¹ *ibid.*

Ook voor de Partij van de Arbeid, bij monde van woordvoerder Servaes, is het een geopolitieke keuze: ‘in essentie gaat [de keuze voor of tegen het akkoord] om het soevereine recht van landen om in vrijheid te beslissen welke toekomst zij kiezen.’³² De sociaaldemocraten zien zowel geopolitieke als sociaaleconomische voordelen: ‘meer politieke stabiliteit, veiligheid en handel’ en ‘daarmee zorgt [het akkoord] voor een veiliger en welvarender Europa.’³³ Ook Servaes maakt zich zorgen over Rusland: dit land ‘zal proberen meer landen in de Russische invloedssfeer te krijgen en dat zal tot onrust in Europa leiden.’³⁴ Daarom moet de Europese Unie haar waarden verdedigen: ‘vrijheid, de democratische rechtsstaat, zelfbeschikking en stabiliteit.’³⁵

Ook GroenLinks ziet het associatieakkoord primair vanuit een geopolitiek perspectief. In het Europees Parlement lieten Bas Eickhout en Judith Sargentini weten: ‘[w]e willen het Oekraïense volk ondersteunen en helpen in de strijd om echte democratie, tegen oorlog en geweld, en voor het behoud van de soevereiniteit.’³⁶ In de Eerste Kamer sprak GroenLinks-senator Strik de verwachting uit dat het associatieakkoord zou leiden tot ‘hervormingen in [Oekraïne] in de richting van meer democratie en rechtsstaat, maar ook meer welvaart en stabiliteit.’³⁷ Geopolitieke overwegingen om het akkoord niet te tekenen deelt Strik niet: ‘[v]an stopzetting van deze samenwerking (...) zou misschien zelfs een verkeerd signaal uit kunnen gaan, namelijk dat je met intimidatie en geweld de koers van een land of zelfs van de Europese Unie kunt beïnvloeden.’³⁸

GroenLinks, D66 en de PvdA behoren tot de grootste voorstanders van verdieping en uitbreiding van de Europese Unie; alhoewel GroenLinks pas in dit millennium tot dit gezelschap is toegetroten en de PvdA in de laatste jaren Europragmatischer is geworden (Vollaard en Voerman 2015, pp.136-137). In hun steun voor dit akkoord komt dit maar ten dele terug: alle drie menen dat het akkoord bij kan dragen aan welvaart in de Europese Unie.

---

³² *ibid.*

³³ *ibid.*

³⁴ Handelingen II 2014/2015 71-12

³⁵ *ibid.*

³⁶ European Parliament Minutes 2014/9/16

³⁷ Handelingen I 2014/15 37-9

³⁸ *ibid.*

Dit zijn ook de enige drie partijen die overigens toetreding van Oekraïne tot de Europese Unie niet uitsluiten. Voor de drie is het associatieakkoord met name een instrument van buitenlandpolitiek; een middel om democratie en rechtsstaat elders te bevorderen. Deze drie partijen zijn ook de belangrijkste voorstanders van een op het beschermen van mensenrechten gerichte buitenlandpolitiek – zelfs als dit om de inzet van militaire middelen vraagt. Het CDA is een kritische voorstander van het verdrag: de christendemocraten veranderden tussen 2013 en 2015 van tegen- in voorstanders. Hierbij speelde de nieuwe democratische en hervormingsgezinde regering in Kiev een belangrijke rol. Alhoewel dit voor senator Knapen wel nog ‘dun ijs’ is.³⁹ Maar ook de burgeroorlog in Oekraïne beïnvloedde de christendemocratische overwegingen. Volgens Europarlementariër Esther de Lange ‘vechten en sterven mensen [in Oekraïne] om te kunnen leven in vrede en volgens Europese waarden. Die mensen ondersteunen wij. En dus steken wij onze hand uit en ratificeren wij deze associatieovereenkomst.’⁴⁰

Het CDA heeft wel meer dan andere geopolitieke voorstanders begrip voor de Russische weerstand tegen verdere uitbreiding van de Europese invloedssfeer. Het verdrag heeft volgens Knops ‘voor veel spanningen gezorgd’ en ‘[zal] mogelijk tot nog meer spanningen leiden.’⁴¹ Wat Knops betreft is de mogelijke escalatie van de Russisch-Europese verhoudingen een reden om het Europees gemeenschappelijk buitenland- en veiligheidsbeleid te versterken. Om verdere escalatie te voorkomen staat het CDA open het associatieakkoord aan te passen als Rusland dat wil. Alhoewel het CDA een voorstander van het verdrag is, komt het in zijn kritiek en zijn benadering soms dicht bij de argumentatie van geopolitieke tegenstanders.

Net als D66, PvdA en GroenLinks is het CDA een overtuigd voorstander van Europese integratie. Dit is in dit debat slechts zichtbaar in het streven naar sterker Europees veiligheidsbeleid. De kritische houding die het CDA inneemt ten aanzien van het akkoord met Oekraïne vertoont gelijkenissen met de tegenstand die het CDA in 2007 tentoonspreidde tegen Roemeense

---

³⁹ Handelingen I 2014/15 37-12

⁴⁰ European Parliament Minutes 2014/9/16

⁴¹ Handelingen II 2014/15 70-4

en Bulgaarse toetreding tot de Europese Unie. De partij bekritiseerde toen het gebrek aan hervormingen om bijvoorbeeld corruptie in deze landen aan te pakken. Het CDA hanteert dus hoge standaarden voor landen om toe te treden tot de Europese familie.

De ChristenUnie heeft zich afzijdig gehouden bij de parlementaire behandeling van het associatieakkoord. Net als de SGP is de ChristenUnie Eurosceptisch maar heeft de partij toch voor het associatieakkoord gestemd. Op haar website liet de ChristenUnie weten dat ze voor heeft gestemd om 'goede betrekkingen met buurlanden (...) die grenzen aan de EU' te stimuleren. Volgens de partij is dit 'niet alleen (...) goed voor de Nederlandse export, ook biedt het [verdrag] kansen voor ondersteuning op het gebied van bijvoorbeeld mensenrechten- en anti-corruptiebeleid.'⁴² Voor de ChristenUnie is het verdrag geen voorportaal voor lidmaatschap van de Europese Unie: zij wil de campagne in gaan met de slogan: 'samenwerken ja, toetreden nee'⁴³ Een vergelijkbaar perspectief hanteert de partij ook voor Europese samenwerking. De ChristenUnie is geen tegenstander van Europese samenwerking, als deze zich met name richt op vrijhandel ('samenwerken ja'), maar verzet zich met name tegen verdere afdracht van verantwoordelijkheden aan de Europese Unie ('superstaat nee').

Conclusie

We hebben gezien dat het debat over het associatieakkoord op twee verschillende schakelborden plaats vindt. Sommige voor- en tegenstanders hanteren met name een sociaaleconomisch perspectief op samenwerking met Oekraïne. Voor hen is instemming met het akkoord in de eerste plaats afhankelijk van de inschatting of het zal bijdragen aan welvaart in Nederland. Andere voor- en tegenstanders kijken in het bijzonder naar de bijdrage van het akkoord aan stabiliteit, democratie en mensenrechten aan de oostgrens van de Europese Unie. Partijen verschillen hier van inschatting over de effecten van ratificatie voor de geopolitieke verhoudingen: is dit een provocatie van Rusland of is het wenselijk om kracht te tonen tegen de Russen?

---

⁴² ChristenUnie (2016) 'Referendum associatieverdrag Oekraïne op de website van de ChristenUnie' geraadpleegd 9 januari 2016
<https://www.christenunie.nl/nl/associatieverdrag>

⁴³ Niemantsverdriet, T. (2015)

Het zou onjuist zijn om het debat over het verdrag alleen maar te zien in de lijn van de discussie over meer of minder Europese integratie. Nederland geeft met het associatieakkoord geen verantwoordelijkheden weg aan de Europese Unie. Het associatieakkoord scheidt daarom partijen ook niet precies langs dezelfde lijnen als eerder bijvoorbeeld het Grondwettelijk Verdrag: de ChristenUnie en de SGP behoren bij dit referendum tot het 'voor'-kamp, maar waren tegen het Grondwettelijk Verdrag. Een aspect van de bestaande discussie over Europese integratie is herkenbaar in de discussie tussen sociaaleconomische voor- en tegenstanders. Deze tegenstanders zien het verdrag als een zoveelste Europese afspraak die ten koste gaat van Nederlanders als werknemers, belastingbetalers en consumenten. Deze voorstanders zien het juist als een kans voor Nederlandse ondernemers. Hier zijn we duidelijk de winnaars en verliezers van globalisering tegenover elkaar staan.

Hier eindigen de gelijkenissen met het debat over verdieping van Europese integratie. Het geopolitieke debat over het verdrag gaat over de vraag wat het buitenlandbeleid van de Europese Unie vermag. Geopolitieke tegenstanders vrezen dat door deze inmenging in Oost-Europa de Europese Unie de verdeeldheid in Oekraïne en het conflict met Rusland zal versterken. Zij denken niet dat de Europese Unie met haar inmenging in Oekraïne stabiliteit, mensenrechten en democratie kan bevorderen. Dit zijn juist de waarden die geopolitieke voorstanders met het verdrag hopen te stimuleren. Zij willen de prille democratie in Oekraïne beschermen tegen inmenging van Rusland. Deze discussie volgt niet de lijnen van voor- en tegenstanders van Europese integratie maar lijkt veel meer op de debatten over buitenlandpolitiek, zoals humanitair ingrijpen. Geopolitieke tegenstanders staan veel sceptischer tegenover het vermogen van het Westen om met militaire middelen democratie en mensenrechten te verspreiden. Deze discussie scheidt partijen die een isolationistische buitenlandpolitiek willen en van partijen die een meer interventionistische politiek voorstaan.

Geraadpleegde literatuur

Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschie, S., & Frey, T. (2008)

West European politics in the age of globalization Cambridge: Cambridge University Press.

SP 2010

Een beter Nederland voor minder geld. Programma SP 2011-2015 SP: Rotterdam.

Vollaard, H., & Voerman, G. (2015)

“De Europese opstelling van politieke partijen.” In H. Vollaard, J. van der Harst, & G. Voerman (red), Van Aanvallen! naar verdedigen? : De opstelling van Nederland ten aanzien van Europese integratie, 1945-2015. Den Haag: Boom. pp. 99-182.

Masterclass Politics, Philosophy & Economics (PPE)

De democratische rechtsstaat is voor velen een vanzelfsprekende verworvenheid, maar achter deze staatsvorm gaan boeiende spanningen schuil die in concrete vraagstukken tot uiting komen. De vluchtelingencrisis, belastinghervormingen, marktwerking in de zorg en de rol van de Eerste Kamer; thema's die politici, bestuurders en burgers voor morele keuzes stellen. Hoe om te gaan met ingewikkelde dilemma's en botsende waarden? En wat zegt de politieke filosofie daarover?

Bent u op zoek naar verdieping en een beter begrip van grote maatschappelijke vraagstukken? Dan is deze masterclass iets voor u! In drie bijeenkomsten doordent u de kernwaarden van democratisch bestuur, maakt u kennis met het gedachtegoed van toonaangevende denkers en bent u goed toegerust te reflecteren op beginselen als vrijheid, gelijkheid en rechtvaardigheid. De Masterclasses helpen u om een stap terug te zetten, even aan de waan van de dag te ontsnappen en biedt u daarnaast de kans om met gelijkgestemden in contact te komen en zo een waardevol netwerk op te bouwen.

Datum: 29 september, 6 en 13 oktober
Tijd: 19.00 tot 21.30 uur
Kosten: € 95,-

NIEUW! Leergang Ambtelijk Vakmanschap

In de snel veranderende samenleving neemt de complexiteit en onzekerheid rondom publieke vraagstukken toe.

Dit vraagt om een ander functioneren door de overheid en ook je rol als ambtenaar verandert. Naast het vermogen om effectief te adviseren in een politiek-bestuurlijke omgeving, is het van belang je blik naar buiten te richten en maatschappelijke initiatieven zichtbaar te maken en te ondersteunen. Tegelijk heb je de taak om ook intern de handen op elkaar te krijgen en je inhoudelijk deskundigheid in te brengen. Omdat deze verschillende rollen elkaar regelmatig lijken te beconcurreren, is het zaak ze te integreren en telkens weer opnieuw te bedenken welke rol het publieke belang op welk moment het beste dient. Maar hoe doe je dat? En op basis waarvan?

Deze leergang geeft je hiervoor de inzichten en het instrumentarium. Je versterkt jouw antenne voor de politieke agenda en de maatschappelijke dynamiek en leert hierop vanuit je ambtelijke professionaliteit effectief te acteren. De leergang biedt je daarbij volop de ruimte om te reflecteren. Weg van de dagelijkse routine plaats je je werk in een breder kader.

Startdatum: 17 mei
Kosten: € 3.400,-

Inspirerend. Academisch. Praktisch. Innovatief.

www.professionallearning.nl

*Emilie Gordenker: Het Mauritshuis College
11 februari, Sociëteit de Witte
Foto's: Freek van den Bergh*

Lily Sprangers, Het Grote Turkije College
29 februari, Perscentrum Nieuwspoord
Foto's: Freek van den Bergh

Associatie- overeenkomst EU-Oekraïne

Door de redactie van Europa Nu,
parnter van het Montesquieu Instituut

Tussen de Europese Unie en Oekraïne is in juni 2014 een associatie-overeenkomst (ook wel 'associatieverdrag') gesloten. Het associatieverdrag zorgt voor verregaande politieke en economische samenwerking tussen de EU en Oekraïne. Het verdrag is op 1 januari 2016 gedeeltelijk voorlopig in werking getreden.

Over het associatieverdrag wordt al lange tijd gediscussieerd. Voorstanders wijzen vooral op de economische voordelen. Volgens hen wordt het eenvoudiger om te handelen omdat export- en importtarieven worden afgebouwd. Ook zou het verdrag de rechtsstaat en democratie in het land bevorderen. Tegenstanders geven aan dat Oekraïne een instabiel land is. Zij wijzen op de economische en politieke problemen die Oekraïne heeft. Ook zou het verdrag leiden tot een slechtere relatie tussen de EU en Rusland.

In september 2015 werd het associatieverdrag opnieuw actueel in Nederland. Het actiecomité GeenPeil riep Nederlandse burgers op om verzoeken in te dienen om een raadgevend referendum te houden over dit verdrag. Op 14 oktober maakte de Kiesraad bekend dat er genoeg geldige verzoeken zijn ingediend om in Nederland een referendum te houden over het associatieverdrag met Oekraïne. Het referendum vindt plaats op 6 april 2016.

1. Korte voorgeschiedenis

Begin jaren '90 is Oekraïne een onafhankelijk land geworden. Daarvoor maakte het onderdeel uit van de Sovjet-Unie. Het westelijke deel van Oekraïne vaart een meer pro-Europese koers, terwijl het oostelijke deel goede banden heeft met Rusland. Het sluiten van het associatieverdrag leidt in Oekraïne dus tot veel discussie. Het verdrag zou oorspronkelijk in november 2013 worden getekend, maar de toenmalige president Janoekovitsj van Oekraïne zag daarvan af.

De Oekraïense oppositie stelt dat Janoekovitsj onder druk van Rusland de onderhandelingen had stopgezet. Een jaar later tekende een nieuwe, meer pro-Europese regering het verdrag alsnog.

2. De inhoud

De Europese Unie heeft de afgelopen jaren veel werk gemaakt van het samenwerken met Oost-Europese landen. Het doel van deze partnerschappen is om politieke stabiliteit aan de buitengrenzen van de EU te bevorderen en de economische samenwerking met buurlanden te stimuleren. De voornaamste doelstelling van dit associatieverdrag is het verdiepen van de politieke en economische banden tussen de Europese Unie en Oekraïne. Belangrijke onderdelen van het verdrag zijn:

- het bevorderen van vrede en stabiliteit op regionaal en internationaal niveau
- het versterken van economische en handelsrelaties zodat Oekraïne beter integreert in de Europese markt. Beide partijen moeten daardoor import- en exporttarieven afbouwen.
- het intensiveren van de samenwerking op het gebied van justitie en veiligheid ter versterking van rechtsstaat, democratie en respect voor fundamentele rechten en vrijheden.

In het akkoord zijn onder meer bepalingen opgenomen over meer samenwerking op het gebied van buitenlands en veiligheidsbeleid, het tegengaan van de verspreiding van massavernietigingswapens, duurzame ontwikkeling, het bevorderen van goed bestuur en het bestrijden van corruptie.

3. Argumenten voor het associatieverdrag

- De Europese Unie kan een rol spelen in het oplossen van conflicten in Oekraïne door toezicht te houden op wapenstilstanden, het terugtrekken van zware wapens en het uitwisselen van krijgsgevangenen. De EU brengt daardoor stabielere buitengrenzen tot stand waardoor de veiligheid van lidstaten wordt verhoogd.
- Oekraïne moet volgens het associatieverdrag haar economie moderniseren en overheidssteun aan bedrijven afbouwen. Het wordt daardoor interessanter voor bedrijven om te investeren in Oekraïne. Op dit moment is Nederland de een-na-grootste Europese investeerder in het land. Veel Nederlandse ondernemers zijn getroffen door handelsboycots door Rusland en hebben interesse in Oekraïne.
- Het associatieverdrag maakt handel makkelijker en goedkoper. Import- en exporttarieven worden afgebouwd. Dit zorgt voor een grotere afzetmarkt voor bedrijven uit de EU en maakt import vanuit Oekraïne eenvoudiger. Ook Oekraïense exporteurs besparen bijna 500 miljoen euro per jaar omdat zij minder douanerechten hoeven te betalen.
- Door het aangaan van samenwerking wordt Oekraïne

gedwongen om zich meer aan te passen aan EU-standaarden voor mensenrechten en democratie. Ook moet Oekraïne meer werk maken van het tegengaan van corruptie.

- Associatieverdragen hoeven niet te leiden tot nieuwe lidmaatschappen van de Europese Unie, maar leiden wel tot een machtiger Europees economisch blok. Dit betekent dat de Europese Unie sterker staat in onderhandelingen met andere staten.
- Door het associatieverdrag krijgt de Europese Unie meer geo-politieke invloed in het oostelijke gedeelte van Europa. Op 1 januari 2016 traden ook associatie-overeenkomsten met Moldavië en Georgië in werking.
- Oekraïne staat er economisch slecht voor. Om te voorkomen dat de economie van Oekraïne instort, kunnen EU-lidstaten het land helpen met financiële steun en technische assistentie.

4. Argumenten tegen het associatieverdrag

- Oekraïne wordt ondanks een vredesakkoord nog steeds geteisterd door een oorlog. In minder dan een jaar tijd zijn er meer dan 6000 mensen omgekomen. Delen van het land staan onder leiding van pro-Russische separatisten die meer autonomie eisen. Het land is te instabiel om zo'n vergaande samenwerking als een associatie-akkoord mee aan te gaan.
- De economische situatie in Oekraïne is instabiel. Tijdens de Krim-oorlog is de Oekraïense staatsschuld gestegen tot 110 procent van het bruto binnenlands product. In 2015 zal de economie van Oekraïne met 9% krimpen. Ook heeft het land meerdere leningen open staan bij het IMF. In het verdrag staat dat Oekraïne voor EU-steun in aanmerking komt. De bijstand wordt vastgesteld op basis van de behoeften van Oekraïne. Volgens tegenstanders gaat er dan te veel geld naar Oekraïne.
- Het associatieverdrag geeft een aanzet tot het afschaffen van visumverplichtingen. Mogelijk kunnen Oekraïners in de loop van 2016 visumvrij naar de EU reizen. Oekraïne staat bekend als een land waar veel mensenhandel, drugssmokkel en illegale prostitutie voorkomt. Visumvrij reizen kan het makkelijker maken voor criminelen om ongezien naar de Europese Unie te verhuizen.
- Oekraïne is een voormalig Sovjet-land en heeft lange tijd goede relaties onderhouden met Rusland. Een associatie-overeenkomst zorgt ervoor dat Rusland een deel van haar invloed kwijt raakt. De Russische regering heeft dan ook laten weten dat het verdrag 'ernstige consequenties' zal hebben voor Oekraïne. Zo neemt Rusland maatregelen om de invoer van Oekraïense levensmiddelen stop te zetten.
- Met het associatieverdrag worden import- en exporttarie-

ven afgebouwd. Oekraïne integreert daardoor in de interne markt van de Europese Unie. Russische producten worden daardoor duurder, omdat daar nog wel importtarieven over betaald moeten worden. Het verdrag kan de handelsrelaties van de EU met Rusland in gevaar brengen. Dit kan leiden tot boycots van Europese producten of het terugtrekken van investeringen.

- Een associatie-overeenkomst leidt tot een betere samenwerking met Oekraïne op het vlak van veiligheid en defensie. De Europese Unie zal dus vaker partij kiezen in (militaire) conflicten. Dit kan leiden tot een killere relatie met Rusland.
- Een associatieverdrag kan gezien worden als een opstap naar een uiteindelijke toetreding van Oekraïne tot de Europese Unie en de euro. Er wordt in het verdrag echter niet gesproken van een toetreding. President Porosjenko van Oekraïne heeft wel aangegeven dat hij op een lidmaatschap hoopt.

5. Nederlands raadgevend referendum 6 april

GeenPeil

In Nederland is het sinds 1 juli 2015 mogelijk om een raadgevend referendum aan te vragen over goedgekeurde wetten of verdragen. Het actiecomité GeenPeil voerde in september een grote campagne om het referendum aan te vragen. Er waren meer dan 300.000 geldige handtekeningen nodig om het referendum door te laten gaan.

Op 14 oktober 2015 maakte de Kiesraad duidelijk dat er, na een steekproef, 427.000 verzoeken geldig waren. Daarmee zal het referendum doorgang vinden. Het referendum vindt plaats op woensdag 6 april 2016. De vraag op het stembiljet luidt:

Bent u voor of tegen de wet tot goedkeuring van de Associatieovereenkomst tussen de Europese Unie en Oekraïne?

Aanloop naar het referendum

Begin november maakte het kabinet bekend 25 miljoen euro uit te geven aan de organisatie van het referendum over het associatieverdrag. 20 miljoen daarvan wordt in het Gemeentefonds gestort. Met dat geld financieren de gemeenten het referendum.

Volgens de initiatiefnemers van het referendum maakt de rijksoverheid onvoldoende geld vrij. In een brief aan de Organisatie voor Vrede en Samenwerking in Europa heeft GeenPeil begin december 2015 een verzoek ingediend om verkiezingswaarnemers in te stellen. Ook het kabinet heeft inmiddels de waarnemers uitgenodigd om toezicht te houden.

In aanloop naar het referendum zal het kabinet geen actieve 'ja-campagne' voeren. Partijen als de SP, PVV en D66 hebben wel aangegeven de straat op te gaan.

Uitslag

Het raadgevend referendum is pas geldig bij een opkomstpercentage van ten minste 30 procent van het totale aantal kiesgerechtigden. Bij een geldig raadgevend referendum komt de goedkeuringswet van het associatieverdrag opnieuw tot stemming. De Tweede en Eerste Kamer zijn niet verplicht om de uitslag van het raadgevend referendum te volgen. Wel vindt een meerderheid in de Tweede Kamer dat de uitslag moet worden overgenomen. Het kabinet heeft aangegeven de uitslag „heel serieus” te nemen.

Inwerkingtreding

Nederland kan het associatieverdrag pas ratificeren na het referendum. Dit betekent dat het associatieverdrag niet op 1 januari 2016 in werking is getreden. Toch worden grote delen van het verdrag voorlopig al toegepast. Deze procedure is vastgelegd in de EU-verdragen en het associatieverdrag. De voorlopige toepassing kan onbepaald worden gerekt. Beëindiging van de voorlopige toepassing vereist een besluit van de Raad, op voorstel van de Commissie, met eenparigheid van stemmen.

Universiteit
Leiden

Governance and Global Affairs

De Faculteit Governance and Global Affairs in Den Haag is de jongste faculteit van de Universiteit Leiden

Om 21ste eeuwse maatschappelijke vraagstukken als klimaatverandering, terrorisme en economische crises het hoofd te kunnen bieden, is wetenschappelijke kennis vereist. Dat is echter vaak onvoldoende. Bij de Faculteit Governance and Global Affairs worden deze thema's vanuit bestuurskundig, politicologisch, juridisch, sociologisch en economisch perspectief bestudeerd. Deze interdisciplinaire benadering geeft het onderzoek en onderwijs van de faculteit een internationaal karakter.

Onderwijs in Den Haag

Het onderwijs van de Faculteit Governance and Global Affairs sluit nauw aan op de thema's die de stad Den Haag kenmerken als Internationale Stad van Vrede, Recht en Veiligheid en als centrum van het Nederlandse openbaar bestuur en international governance.

Bachelorprogramma's

- Bestuurskunde
- Liberal Arts and Sciences: Global Challenges

Masterprogramma's

- Public Administration
- Management van de publieke sector
- Crisis and Security Management
- Political Science and Public Administration
- International Relations and Diplomacy
- Cyber Security

MOOCs (Massive Open Online Courses)

- Terrorism and Counterterrorism
- Configuring the World
- The Changing Global Order

Onderwijs voor professionals

Voor professionals biedt de faculteit programma's, leergangen en mogelijkheden om te promoveren:

- Centre for Professional Learning
- Centre for Innovation
- Dual PhD Centre

Kijk voor meer informatie op: www.universiteitleiden.nl/governance-and-global-affairs

@fggaleiden

facebook.com/faculteitgga

Faculty of Governance and Global Affairs

Faculteit Governance and Global Affairs

Universiteit Leiden
Faculteit Governance
and Global Affairs

Bezoekadres:
Schouwburgstraat 2
2511 VA Den Haag

Postadres:
Postbus 13228
2501 EE Den Haag

www.universiteitleiden.nl

Bij ons leer je de wereld kennen

HAAGSCH COLLEGE

HET GROTE NAVO COLLEGE

Christ Klep: stelt de westerse samenwerking nog iets voor?

23 mei 2016 @ perscentrum Nieuwspoord
Reserveer nu: haagschcollege.nl

REPRO- VAN DE KAMP

Universiteit
Leiden
Governance and Global Affairs

Driehoeks- verhouding EU-Oekraïne- Rusland

Door de redactie van Europa Nu,
partner van het Montesquieu Instituut

De Oekraïense president Porosjenko tekende op 27 juni 2014 een associatie-overeenkomst met de Europese Unie. Dit associatieverdrag tussen de EU en Oekraïne heeft ingrijpende gevolgen gehad; het is mede verantwoordelijk voor de burgeroorlog die woedt in Oekraïne. Ook buiten Oekraïne leidde het akkoord tot ophef. Rusland zag het akkoord als een bedreiging voor zijn invloedssfeer en ook binnen de Europese Unie waren de meningen verdeeld. De meeste EU-lidstaten wilden Oekraïne wel helpen, maar de vraag was of dit ten koste moest gaan van de nu al moeilijke relatie met Rusland. Zelfs in Nederland leidde de associatie-overeenkomst tot ophef. Meer dan 400.000 mensen tekenden voor een raadgevend referendum over het verdrag; dit referendum zal op 6 april 2016 plaatsvinden. Het verdrag heeft de relatie tussen de EU, Oekraïne en Rusland zwaar onder druk gezet. Hieronder zijn de ontwikkelingen die een rol speelden bij de totstandkoming en bekrachtiging van het associatieverdrag chronologisch samengevat.

1. Ontwikkelingen van 1991 tot 2012

Kort na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 begonnen onderhandelingen tussen de voormalige Sovjetlanden en de Europese Unie over samenwerking. In 1994 resulteerde dit in een Partnerschaps- en Samenwerkingsovereenkomst (PSO) met Oekraïne, waarin de juridische basis werd gelegd voor samenwerking op het gebied van politiek, handel en economisch beleid. Later werd dit uitgebreid met energie, justitie, binnenlandse zaken, wetenschap, technologie en de ruimtevaart. De Europese Unie liet Oekraïne met regelmaat weten dat het land zijn mensenrechtenbeleid moest verbeteren. In 2008 liep de PSO af, waarna Oekraïne onder het Europees Nabuurschapsbeleid en Oostelijk Partnerschap viel. In 2008 besloten de Europese landen tijdens een top in Parijs dat er onderhandelingen met Oekraïne gestart zouden worden over een mogelijk associatieverdrag.

In diezelfde periode ontwikkelde Rusland zich tot een van de belangrijkste handelspartners van de Europese Unie, nadat in 1997 een PSO met dat land in werking was getreden. Toen de PSO's met de voormalige Sovjetlanden afliepen, begonnen de onderhandelingen in het kader van het Europees Nabuurschapsbeleid.

Rusland liet direct weten dat het geen interesse had om een 'junior partner' te worden, en beschouwde de deelname van enkele voormalige Sovjetlanden aan de Europese programma's als een actie tegen Rusland. Uiteindelijk maakten de Europese Unie en Rusland in 2005 als 'gelijke partners' afspraken op vier terreinen:

1. economie
2. vrijheid, veiligheid en justitie
3. externe veiligheid
4. onderwijs en onderzoek

Ook vond er regelmatig topoverleg plaats tussen de EU en Rusland. Ondanks de samenwerking stonden Rusland en de EU vaak lijnrecht tegenover elkaar wanneer het bijvoorbeeld ging over mensenrechten, energie of soevereiniteit van andere landen.

2. De aanloop naar het associatieverdrag

Tijdens de EU-Oekraïnetop in 2008 werd besloten dat Oekraïne het eerste land van het Oostelijk Partnerschap werd waarmee een associatieverdrag zou worden gesloten. Nadat Oekraïne in 2008 was toegetreden tot de Wereldhandelsorganisatie, begonnen de onderhandelingen over een associatieverdrag. Daarbij stond intensieve handelsrelatie centraal. In 2012 was dit handelsgedeelte klaar.

In datzelfde jaar vonden de Oekraïense parlementsverkiezingen plaats, die weinig transparant verliepen. In reactie daarop stelde de Raad Buitenlandse Zaken strenge eisen aan het associatieverdrag. Oekraïne moest vrije en eerlijke verkiezingen garanderen, de selectieve rechtspraak aanpakken en brede hervormingen doorvoeren.

Naar aanleiding van deze extra eisen maakte de Oekraïense president Janoekovitsj in 2013 kort voor de EU-Oekraïnetop bekend dat hij het akkoord niet zou tekenen.

Volgens de Oekraïense oppositie was Janoekovitsj door Rusland onder druk gezet om het verdrag niet te tekenen. De oppositie zag dit bevestigd toen Janoekovitsj aangaf dat hij wél een handelsverdrag met Rusland wilde sluiten. In diezelfde periode ging de relatie tussen de EU en Rusland ook achteruit, vooral mensenrechten bleken een heikel punt. Dit ging echter ook op voor Oekraïne: de EU en de Raad van Europa spraken zich fel uit tegen de onrechtmatige behandeling van oud-president Timosjenko.

3. Euromaidan

Veel Oekraïense burgers, en dan vooral in het westen van Oekraïne, waren ontstemd over het besluit van Janoekovitsj om het associatieverdrag niet te tekenen. Zij trokken massaal naar de hoofdstad Kiev, waar het centrale plein omgedoopt werd tot 'Euromaidan' (Europlein). Boze burgers bezetten het plein en dit leidde tot verdeeldheid binnen het land. De Oekraïense oproerpolitie en het leger probeerden meerdere malen in te grijpen, maar daarbij hadden zij weinig succes. Nadat er onduidelijkheid over de verblijfplaats van president Janoekovitsj en zijn regering was ontstaan, besloot het parlement hen af te zetten. Er werd een regering gevormd onder leiding van premier Jatsjenjoek, die de banden met de Europese Unie weer aanhaalde. Het oosten van Oekraïne, waar veel etnische Russen wonen, reageerde woedend.

4. Burgeroorlog

Het schiereiland de Krim, waar de meerderheid van de

bevolking van Russische oorsprong is, kondigde in reactie op de val van Janoekovitsj aan dat het een referendum wilde houden over een mogelijke aansluiting bij Rusland. Het Russische leger, dat verschillende bases bezat op het eiland, kwam snel in actie en bezette strategische plaatsen om zo 'de rust te bewaren'. Oekraïne zag dit als een invasie en probeerde tevergeefs militair in te grijpen.

Het parlement op de Krim stemde voor aansluiting bij Rusland, en ook tijdens het referendum stemde 96,6 procent van de inwoners van de Krim voor aansluiting bij Rusland. De Europese Unie en Kiev erkenden dit referendum niet; volgens hen was het referendum niet eerlijk verlopen.

In februari 2016 doken nieuwe transcripties op van het crisisoverleg destijds van de Oekraïense veiligheidsraad. Daaruit zou blijken dat Oekraïne het niet op oorlog met Rusland wilde laten aankomen, aangezien het Westen had laten weten niet te hulp te schieten.

Etnische Russen in het oosten van Oekraïne, het gebied rondom Charkov en Donetsk, gingen de straat op om ook te strijden voor aansluiting bij Rusland. Na enkele kansloze pogingen om het Oekraïense leger aan te vallen, doken er plots goed getrainde militairen met zeer moderne wapens op. Oekraïne en de Europese Unie vermoedden dat deze uit Rusland kwamen.

Een schimmig referendum in Oost-Oekraïne, waar meer dan 90 procent voor aansluiting bij Rusland stemde, erkende de Europese Unie en Kiev wederom niet. Onderhandelingen tussen de separatisten en Kiev, onder leiding van Rusland, de EU en verschillende Europese lidstaten, leidden tot enkele akkoorden maar deze werden keer op keer geschonden. Het conflict escaleerde steeds verder, met als absoluut dieptepunt het neerschieten van de MH-17 in juli 2014.

In januari 2015 werd het 'Minsk-II akkoord' gesloten, een vredesakkoord tussen Rusland, Duitsland, Frankrijk en Oekraïne. Zij spraken af het zware geschut weg te halen en een vreedzame oplossingen te zoeken. Zo is Oekraïne bereid meer autonomie voor Oost-Oekraïne te overwegen. Het akkoord werd enkele keren geschonden, maar lijkt vooralsnog het conflict in te dammen.

5. Economische sancties en handelsverboden

Naar aanleiding van de Russische inmenging in Oekraïne besloot de Europese Unie sancties in te stellen tegen Rusland. Nadat de separatisten, gesteund door Rusland, weinig medewerking verleenden na de MH-17 ramp, werden deze sancties verzaamd. Er werden bijvoorbeeld economische sancties opgelegd en een 'zwarte lijst' opgesteld. Op die lijst staan politici, zakenmensen en militairen die betrokken zijn bij de annexatie van de Krim en de crisis in Oost-Oekraïne. De sancties bestaan uit het bevriezen van Russische tegoede

den op Europese banken en het opleggen van reisverboden naar EU-lidstaten. Eind 2015 liet de EU weten de sancties te verlengen tot 31 juli 2016.

De EU, Rusland en Oekraïne voerden eind december 2015 gesprekken naar aanleiding van het associatieverdrag tussen de EU en Oekraïne. Door dit verdrag verliest Rusland (economische) invloed op Oekraïne. Hierdoor heeft het al meerdere keren gedreigd met sancties. Deze overleggen mislukten en Rusland kondigde aan om per 1 januari 2016 de vrijhandel met Oekraïne stop te zetten. Als reactie daarop gaf het parlement van Oekraïne op 24 december 2015 de regering toestemming om een handelsembargo tegen Rusland in te stellen.

6. Het associatieverdrag

Na de weigering van Janoekovitsj en de escalatie in Oekraïne lieten veel Europese leiders weten solidair te zijn met Oekraïne. De Europese Unie benadrukte dat zij nog steeds openstond voor samenwerking met dat land. De opvolger van Janoekovitsj, Porosjenko, tekende ruim een jaar later het verdrag alsnog. Ook het Oekraïense en Europees Parlement stemden in met het verdrag.

In het verdrag staat de verdieping van politieke en economische samenwerking centraal. Daarnaast zijn er drie centrale punten uit het akkoord:

- het bevorderen van vrede en stabiliteit op regionaal en internationaal niveau
- het versterken van economische en handelsrelaties zodat Oekraïne beter integreert in de Europese markt
- het intensiveren van de samenwerking op het gebied van justitie en veiligheid ter versterking van rechtsstaat, democratie en respect voor fundamentele rechten en vrijheden.

Nederland

Ook in Nederland ontstond ophef rondom het associatieverdrag. Het actiecomité GeenPeil maakte gebruik van een nieuwe wet en haalde meer dan 400.000 geldige verzoeken op om een referendum af te dwingen. Het raadgevend referendum vindt plaats op 6 april 2016.

7. Chronologisch overzicht ontwikkelingen in Oekraïne na oorspronkelijke afwijzing associatieverdrag

2016

18 maart

De EU herhaalt dat zij de illegale inlijving van de Autonome Republiek Krim en de stad Sebastopol door de Russische Federatie niet erkent en doet een hernieuwde oproep aan de VN-lidstaten om niet-erkenningmaatregelen in overeen-

stemming met Resolutie 68/262 van de Algemene Vergadering van de VN te overwegen.

21 januari

Het Europees Parlement neemt een resolutie aan waarin Rusland wordt opgeroepen zijn directe en indirecte betrokkenheid bij conflicten in onder meer Oekraïne, inclusief de bezetting van de Krim, te stoppen.

1 januari

De handelsparagrafen van het associatieverdrag met Oekraïne zijn door de Europese Unie operationeel verklaard.

1 januari

De vrijhandel tussen Rusland en Oekraïne houdt op te bestaan. Rusland neemt tevens maatregelen zoals een stop op de invoer van Oekraïense levensmiddelen.

2015

24 december

Het parlement van Oekraïne stemt in met een handelsembargo tegen Rusland als reactie op het Russische verbod op Oekraïense levensmiddelen.

22 december

Een overleg tussen de EU, Rusland en Oekraïne mislukt. De vertegenwoordigers worden het niet eens over het verbeteren van de handelsbetrekkingen.

21 december

De EU verlengt de handelssancties tegen Rusland met zes maanden. Ze zouden op 31 januari 2016 aflopen, maar blijven van kracht tot 31 juli 2016.

5 oktober

Een overleg tussen Duitsland, Frankrijk, Rusland en Oekraïne. Het geweld in Oost-Oekraïne is afgenomen, maar het bestand van Minsk is nog niet volledig uitgevoerd. Wel hebben pro-Russische separatisten en het Oekraïense leger zowel tanks als wapens teruggetrokken. Hollandse wil dat er geen verkiezingen plaatsvinden in het oostelijke deel van Oekraïne.

19 augustus

De NAVO waarschuwt Rusland dat elke poging van pro-Russische separatisten om meer grondgebied in te nemen onacceptabel is. De NAVO spreekt deze waarschuwing uit na het schenden van het staakt-het-vuren en het weer oplaaien van het geweld.

6 maart

Het aantal internationale waarnemers van de OVSE dat gaat

toezien op het staakt-het-vuren in Oost-Oekraïne, wordt verhoogd van 500 naar 1000. Dit zijn Oekraïne en Rusland overeengekomen.

18 februari

Oekraïense strijdkrachten trekken zich terug uit Debaltseve in Oost-Oekraïne. De stad komt daarmee in handen van pro-Russische rebellen.

15 februari

Start van het staakt-het-vuren in Oost-Oekraïne. Daarmee gaat de eerste fase van Minsk-II in.

11 februari

De leiders van Oekraïne, Rusland, Duitsland en Frankrijk bereiken in Minsk een akkoord over een wapenstilstand: 'Minsk II'.

2014

2 november

Separatisten organiseren verkiezingen in Oost-Oekraïne. Aleksandr Zachartsjenko, leider van de pro-Russische separatisten, wordt uitgeroepen tot de winnaar in de zelfuitgeroepen Volksrepubliek Donetsk.

26 oktober

Verkiezingen in Oekraïne.

16 september

Het Oekraïense en Europees Parlement keuren tegelijkertijd - er was een videolink opgezet tussen beide parlementen - het associatieverdrag goed.

26 augustus

Topoverleg in Minsk tussen Poetin, Porosjenko en delegaties van de EU, Kazachstan en Wit-Rusland.

20 augustus

De EU bekijkt juridische stappen tegen Rusland wegens importverbod landbouwproducten.

17 augustus

Overleg in Berlijn tussen Rusland, Oekraïne, Duitsland en Frankrijk over de crisis.

14 augustus

Het Oekraïense parlement stemt in met een wet die de weg vrijmaakt voor Oekraïense sancties tegen Rusland.

12 augustus

Een Russisch konvooi met hulpgoederen is op weg naar de

stad Loehansk, maar wordt tegengehouden door Oekraïense troepen.

7 augustus

Rusland gaat landbouwproducten uit de EU boycotten.

30 juli

Als reactie op de economische sancties dreigt Rusland de EU met een verhoging van de energieprijzen.

29 juli

De EU besluit om economische sancties tegen Rusland in te stellen. Het is de eerste keer dat dergelijke sancties worden opgelegd.

24 juli

De EU breidt de sancties uit: zij voegt 15 namen van personen en 18 instanties toe aan de lijst. Hieronder valt ook de top van de Russische veiligheidsdienst.

22 juli

De EU zet een civiele missie op, die als doel heeft Oekraïne te assisteren bij het hervormen van de veiligheidssector. De EU besluit om de nieuwe sancties tegen Rusland te versnellen.

19 juli

Europese landen eisen een wapenstilstand in Oost-Oekraïne.

17 juli

In het oosten van Oekraïne stort passagiersvliegtuig MH17 neer. Uit het eindrapport van de Onderzoeksraad voor Veiligheid blijkt dat het toestel is neergehaald door een Buk-raket.

16 juli

De EU en de VS besluiten Rusland een nieuwe reeks sancties op te leggen.

10 juli

De leiders van Rusland, Duitsland en Frankrijk zijn het erover eens dat er een nieuw staakt-het-vuren moet komen.

30 juni

President Porosjenko beëindigt het 'staakt het vuren' en kondigt een nieuwe militaire operatie aan.

27 juni

Tekening associatieovereenkomst door president Porosjenko en EU-leiders.

25 juni

Op verzoek van president Poetin trekt het Russisch parle-

ment een resolutie in waarmee militair ingrijpen in Oekraïne mogelijk werd gemaakt.

23 juni

Tijdens de maandelijkse bijeenkomst van de Raad Buitenlandse Zaken spreekt de EU steun uit voor Porosjenko's vredesplan. Daarnaast kondigt de Raad een twee jaar durende missie naar Oekraïne aan om lokale politie en marechaussee op te leiden. Ook besluit de EU om de invoer van producten uit de Krim te verbieden.

20 juni

President Porosjenko presenteert een vredesplan en kondigt een staakt-het-vuren af tussen de separatisten en het Oekraïense leger.

25 mei

President Porosjenko verkozen tot nieuwe president.

20 mei

Oekraïne krijgt eerste bedrag van 100 miljoen euro uit 'State Building Contract' overgemaakt.

13 mei

EU presenteert een pakket aan maatregelen om Oekraïne uit de crisis te helpen ('State Building Contract').

11 mei

In de regio's Donetsk en Loehansk stemt 90 procent van de bevolking voor afscheiding van Oekraïne. Deze volksraadpleging wordt niet erkend door de EU en door Kiev, wel door Rusland.

28 april

VS en EU leggen Rusland nieuwe sancties op.

17 april

Oekraïne, Rusland, EU en de VS sluiten het akkoord van Genève over een wapenstilstand.

17 maart

De Europese Unie kondigt nieuwe sancties aan: verschillende personen worden op de zwarte lijst geplaatst. Hun banktegoeden worden bevroren en ze mogen de EU niet meer in.

16 maart

Eenzijdige afscheiding van de Krim wordt bekrachtigd in een referendum.

6 maart

Parlement van de Krim spreekt zich per decreet uit voor

aansluiting bij Rusland. De Europese Raad besluit om het overleg met Rusland over visumvrij verkeer op te schorten.

28 februari

Russische militairen vallen de Krim binnen en bezetten strategische plekken als vliegvelden en havens.

27 februari

Premier Jatsenjoek mag nieuwe coalitie Europese Keus leiden. Oekraïne vraagt het IMF om steun.

25 februari

Interim-regering van Oekraïne vraagt het Internationaal Strafhof om Janoekovitsj aan te klagen.

24 februari

Tegen Janoekovitsj wordt een arrestatiebevel uitgevaardigd. Hij wordt onder meer beschuldigd van massamoord.

23 februari

Oleksander Turchinov wordt benoemd tot interim-president.

22 februari

President Janoekovitsj wordt door het Oekraïense parlement afgezet.

21 februari

Amerikaanse vicepresident Joe Biden stelt dat de Verenigde Staten bereid zijn tot sancties tegen Oekraïne.

28 januari

Premier en regering treden af.

2013

1 december

300.000 demonstranten gaan de straat op.

21 november

ekovitsj schort overleg over ondertekening vrijhandelsakkoord op.

18 september

EU en Oekraïne tekenen de associatieovereenkomst voor nauwere economische samenwerking.

Verzekerd van betrouwbaar inzicht in Europese wet- en regelgeving

EU Monitor

Volledig inzicht in alle relevante informatie

Hoe blijft uw organisatie up-to-date?

Informatie over de Europese wet- en regelgeving staat verspreid over veel bronnen.

Overzicht krijgen is tijdrovend en mogelijk mist u belangrijke informatie. Up-to-date blijven is haast onmogelijk.

Alle bronnen gemonitord

De EU Monitor volgt real time alle relevante bronnen met informatie over Europese wet- en regelgeving:

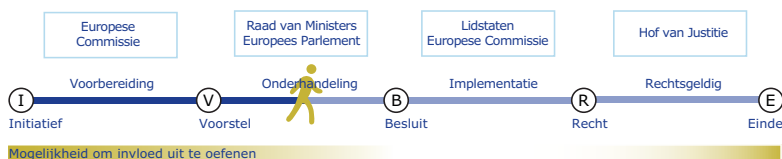
- EUR-Lex
- OEIL
- registers van de Raad van Ministers en Europese Commissie
- websites van diverse EU-instellingen
- alle EU agentschappen
- diverse bronnen met formele Nederlandse standpunten, nieuws en weblogs van politici

Berichtgeving overzichtelijk gepresenteerd in één scherm

Alle voor u relevante berichten worden binnen één scherm op maat gepresenteerd. De informatie is toegankelijk via pc, tablet en smartphone.

Informatie, context, status en vervolgstappen in één dossier

Alle informatie wordt in een bredere context aangeboden in één dossier. Hierdoor zijn status, agenda, vervolgstappen en onderlinge relaties tussen de verschillende stakeholders direct inzichtelijk.

Uw organisatie automatisch geïnformeerd

Op basis van uw wensen wordt uw gehele organisatie op de hoogte gebracht via:

- alerts voor specifieke gebeurtenissen
- automatische nieuwsbrieven op maat
- door ANP samengestelde nieuwsbrieven
- intranet feeds

“Dankzij de EU Monitor informeren wij onze klanten efficiënt, direct en op maat. Zo worden kansen gesignaleerd en kan tijdig worden bijgestuurd!”

Evert-Jan Mulder
Principal Consultant, PBLQ

Enkel relevante informatie ontvangen

Experts van ANP en PDC kunnen ondersteunen bij de inrichting op maat. Op deze wijze signaleert uw EU Monitor enkel voor u relevante informatie. Daarnaast vindt u zelf eenvoudig informatie binnen een lijst met vaste profielen zoals 'energy', 'mobility', 'care'.

Uw nieuwsbrieven ook verzorgd door het ANP

Uw EU Monitor wordt desgewenst ingericht zodat u uw organisatie op maat informeert, automatisch of handmatig, middels alerts, nieuwsbrieven of intranet feeds. U kunt het ANP ook inschakelen om nieuwsbrieven samen te stellen en te versturen. Zo is uw organisatie dagelijks 's ochtends vanaf 06.00 uur geïnformeerd.

Een product van PDC en het ANP

In de EU Monitor worden de krachten van PDC (informatie-architectuur) en het ANP (nieuws en media) gebundeld. PDC houdt zich onder andere bezig met informatievoorziening rondom parlementaire besluitvorming. Zo werken PDC en de Eerste Kamer al samen sinds 1974 op het gebied van elektronische informatie- uitwisseling waar ook de website EersteKamer.nl onder valt.

Uitbreidingsmogelijkheden

De EU Monitor biedt al inzicht in het Nederlandse standpunt betreffende Europese besluitvorming. De EU Monitor kan worden uitgebreid met de Parlementaire Monitor of Politieke Monitor. Hiermee bent u ook verzekerd van betrouwbaar inzicht in nationale parlementaire besluitvorming, opinie en nieuws.

Inrichting EU Monitor

Basis componenten

- Preview dossiers
- Nieuwe dossiers
- Wetgevende agenda
- Status en besluitvorming
- Openbare raadplegingen

Extra componenten

- Agenda EU algemeen
- EU Nieuws
- Nieuwe documenten EU

Uitbreidingsmogelijkheden

- Parlementaire Monitor
- Politieke Monitor
- Subsidie Monitor

Raadgevend referendum

Door de redactie van Parlement & Politiek,
partner van het Montesquieu Instituut

Sinds 1 juli 2015 maakt de Wet raadgevend referendum (Wrr) het voor Nederlandse burgers mogelijk om een raadgevend referendum aan te vragen over wetten en verdragen die zijn aangenomen en bekrachtigd. Als uiteindelijk ten minste 300.000 kiesgerechtigden een geldig verzoek hebben ingediend, wordt een raadgevend referendum uitgeschreven. Het doel van het raadgevend referendum is het vergroten van de zeggenschap van burgers. Het stelt kiesgerechtigden in staat aan te geven dat zij aangenomen wetgeving eigenlijk afwijzen. Het is echter niet verplicht voor de wetgever om een wet of verdrag in te trekken. Een raadgevend referendum is niet bindend.

1. Geschikte wetten en verdragen

Op enkele uitzonderingen na zijn alle wetten en verdragen die nog niet in werking zijn getreden referendabel. Er kan geen referendum gehouden worden over:

- het koningschap
- het koninklijk huis
- begrotingen
- wijzigingen van de grondwet
- wetten tot verandering in de grondwet en wetten die houdende verklaringen dat er grond bestaat hiertoe in overweging te nemen
- wetten die uitsluitend strekken tot uitvoering van verdragen of besluiten van volkenrechtelijke organisaties
- rijkswetten die voor het hele Koninkrijk gelden (dus ook voor de Koninkrijksdelen Aruba, Curaçao en Sint Maarten)

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) bepaalt samen met de 'vakminister' aan de hand van bovenstaand lijstje of een wet referendabel is. Indien de minister van BZK 'vakminister' is, neemt hij het besluit samen met de minister van Veiligheid en Justitie. Bij een referendum over een verdrag speelt ook nog de minister van Buitenlandse Zaken een rol.

2. Het inleidend verzoek

Nadat een wet of verdrag gepubliceerd is in de Staatscourant hebben kiesgerechtigden vier weken de tijd om een inleidend verzoek in te dienen. Ten minste 10.000 kiesgerechtigden zijn nodig om het inleidend verzoek tot het houden van een referendum te honoreren. De Kiesraad beslist uiteindelijk de week na de termijn van vier weken of er 10.000 geldige verzoeken zijn ingediend. Als dit het geval is, treedt een wet of verdrag vooralsnog niet in werking. Een wet of verdrag waar niet voldoende inleidende verzoeken voor zijn ingediend, treedt wel in werking.

3. Het definitieve verzoek

Nadat de Kiesraad in de Staatscourant bekend maakt dat er genoeg inleidende verzoeken zijn ingediend, krijgen kiesgerechtigden zes weken de tijd om een definitief verzoek in te dienen. Hier zijn 300.000 verzoeken voor nodig. De eerdere inleidende verzoeken komen te vervallen.

Na de zes weken heeft de Kiesraad twee weken tijd om de verzoeken steekproefsgewijs te controleren. Indien er ten minste 300.000 geldige verzoeken zijn ingediend, wordt er een referendum georganiseerd. Een onvoldoende aantal geldige definitieve verzoeken leidt ertoe dat een wet of verdrag bij Koninklijk besluit wel (weer) in werking wordt gesteld.

4. Het referendum

De organisatie van het referendum ligt grotendeels in handen van de referendumcommissie. De leden van deze commissie worden benoemd door het kabinet voor vier jaren en kunnen worden herbenoemd. Het parlement krijgt wel de gelegenheid om te reageren op de voorgestelde kandidaten. Nadat is vastgesteld dat er 300.000 geldige verzoeken zijn ingediend en het besluit van de Kiesraad onherroepelijk is geworden, dat wil zeggen dat er geen bezwaar meer ingediend kan worden of dat de Raad van State het beroep heeft afgewezen, moet de referendumcommissie binnen een week de datum van de stemming kiezen. Als dag van de stemming wordt een woensdag aangewezen die binnen zes maanden valt na het besluit van de Kiesraad om een referendum te houden. Mocht er in deze periode een verkiezing plaatsvinden, dan wordt het referendum op dezelfde dag gehouden. Het is ook mogelijk om twee referenda op één dag te houden.

Andere taken van de referendumcommissie zijn het subsidiëren van het maatschappelijk debat en het bepalen hoe de vraagstelling op het stembiljet moet worden geformuleerd. Bij het referendum wordt uiteindelijk aan de

kiezer gevraagd of hij voor of tegen een wet of verdrag is. Kiezers kunnen alleen 'ja' of 'nee' stemmen.

5. De uitslag en de gevolgen

Het raadgevend referendum is pas geldig bij een opkomstpercentage van ten minste 30 procent van het totale aantal kiesgerechtigden. Na de stemming stelt de Kiesraad de verkiezingsuitslag vast:

- is de opkomst beneden de 30 procent, dan is het referendum niet geldig en zal de regering de inwerkingtreding van het wetsvoorstel bij Koninklijk Besluit regelen.
- ook wanneer het wetsvoorstel niet wordt afgewezen zal de regering de inwerkingtreding opnieuw bij Koninklijk Besluit regelen.
- wanneer het wetsvoorstel met het referendum wel wordt afgewezen, moet de regering met een wetsvoorstel komen dat het oorspronkelijke wetsvoorstel intrekt of - als de regering de uitslag van het referendum niet wil volgen - dat de inwerkingtreding van het wetsvoorstel regelt. Een dergelijk wetsvoorstel is niet opnieuw referendabel.

6. Historische ontwikkeling

In november 2005 dienden de Tweede Kamerleden Dubbelboer, Duyvendak en Van der Ham een initiatiefwetsvoorstel in om via een gewone wet een raadgevend referendum in te voeren. De Eerste Kamer heeft uiteindelijk in april 2014 de Wet raadgevend referendum goedgekeurd. Vanaf 1 juli 2015 is het mogelijk voor kiesgerechtigden om niet-bindende referenda aan te vragen over wetten en verdragen.

Op 14 oktober 2015 maakte de Kiesraad bekend dat er meer dan 300.000 geldige verzoeken zijn ontvangen voor het houden van een referendum over de wet tot goedkeuring van een associatieovereenkomst met Oekraïne. Dit referendum vindt in het voorjaar van 2016 plaats.

Ben jij een young professional en woon of werk je in Den Haag? Dan wordt het tijd dat je YoungTheHague leert kennen!

YoungTheHague verbindt & inspireert

YoungTheHague is hét stadsbrede netwerk waar overheid en bedrijfsleven samenkomen: een netwerk voor alle young professionals in Den Haag. Dankzij YoungTheHague kunnen young professionals contacten opdoen buiten hun eigen organisatie en een 'kijkje over de schutting' nemen.

Benieuwd welke YoungTheHague evenementen eraan komen of wil je zelf actief worden? Check de agenda en vacatures op www.youngthehague.nl!

Geen lidmaatschap

Je hoeft geen lid te zijn van YoungTheHague om deel te nemen aan de activiteiten. Sterker nog: er bestaat geen officieel lidmaatschap. Per activiteit kun je je aanmelden.

Benieuwd naar YoungTheHague evenementen of wil je zelf actief worden binnen YoungTheHague? Check de agenda en vacatures op www.youngthehague.nl!

Volg YoungTheHague ook op social media:

“Het leuke van YoungTheHague is dat je op een snelle en informele manier met veel nieuwe mensen in contact komt. Je kunt makkelijk in je eentje aanwaaien bij een evenement.”

As part of Startup Fest Europe, The Hague presents a special Impact day on the 26th of May.

This day we will focus on impact start-ups and scale-ups using smart and secure innovation.

**Big Data, Tech, Security, IoT,
(Social) Justice, Innovation,
Humanitarian Innovation,
Sustainability, Smart Cities,
Financing Startups, Pitching
Competitions, Workshops,
Matchmaking**

ImpactCity

www.impactstartupeurope.org

@HagueInnovators @startupfesteu

THE

TAILOR / MATES

WE MADE IT

WE'RE NOT HERE TO SELL SUITS,
WE'RE HERE TO SHARE OUR PASSION

DE MAATPAKKEN SPECIALIST VAN NEDERLAND.
100% TAILOR-MADE V.A. €499,-.
KOM LANGS IN ONZE FLAGSHIP STORE OF
MAAK EEN AFSPRAAK THUIS OF OP KANTOOR.

www.thetailormates.nl

E: tailor@thetailormates.nl T: 020 77 43700

DE WERELD IN BEELDEN

Beeld is in de wereld waarin wij leven steeds bepalender. We denken steeds meer in beelden. We communiceren steeds meer in beelden. Beelden lijken onze nieuwe woorden. dpa picture alliance is een beeldbank met meer dan 25 miljoen foto's. Dagelijks stromen er honderden nieuwe foto's binnen. Foto's van nu en foto's van toen. Van over de hele wereld, met als specialisatie Duitsland. www.picture-alliance.com. Voor uw communicatie en publicaties.

pa • picture alliance
A company of the dpa Group

Contact voor Nederland: Edouard van Arem | Strandhuis Communicatie
www.picture-alliance.com | 06 46 13 33 91 | foto@strandhuis-communicatie.nl

HAAGSCH COLLEGE

DE OPMARS VAN DE ROBOT

Mathijs Bouman: massawerkloosheid of luilekkerland?

6 juni 2016 @ Koninklijke Schouwburg
Reserveer nu: haagschcollege.nl

REPRO- VAN DE KAMP

*koninklijke
schouwburg*

Universiteit
Leiden

Governance and Global Affairs

VR. 01 APRIL
**RESIDENTIE ORKEST &
ELLEN TEN DAMME**

IN DIT VIJFTIENDE CONCERT VAN DE SERIE SYMPHONIC JUNCTION GAAT HET RESIDENTIE ORKEST DE
SAMENWERKING AAN MET ELLEN TEN DAMME.

DO. 07 APRIL
LUCKY FONZ III

VOORMALIG DWDD HUISARTIEST, VADERLANDSE TROUBADOUR EN
'DE NEDERLANDSE BOB DYLAN': LUCKY FONZ III!

DO. 07 APRIL
BROEDER DIELEMAN

@ KOORENHUIS/PRINS27
VOOR LIEFHEBBERS VAN INGETOGEN FOLK EN ALT. COUNTRY IN DE LIJN
VAN LEONARD COHEN.

ZO. 10 APRIL
**DAVE ALVIN & PHIL ALVIN
WITH THE GUILTY ONES**

DE VOORMALIG FRONTMANNEN VAN THE BLASTERS SPELEN JUMP-JIVE EN UPTEMPO
ROCK 'N ROLL VAN DE BOVENSTE PLANK!

VR. 29 APRIL
ABBA GOLD

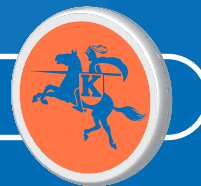
EEN HOMMAGE AAN DE MUZIEK VAN ABBA IN ZIJN ORIGINELE VORM!

**PAARD
VAN
TROJE**

**PRINSEGRACHT 12 DEN HAAG
WWW.PAARD.NL**

TROTSE PARTNER VAN HET HAAGSCH COLLEGE

REPRO- VAN DE KAMP

PAPIER | DIGITAAL | 3D

WEGASTRAAT 40, DEN HAAG | TELEFOON: 070-3476464

WWW.REPROVANDEKAMP.NL